

บทที่ ๑

การจัดสวัสดิการสำหรับผู้ต้องขัง

ในอดีต เมื่อมีผู้กระทำผิดกฎหมายเกิดขึ้น การลงโทษผู้กระทำผิดจะเน้นเรื่องการแก้แค้นทดแทนการกระทำนั้น เช่น การประหารชีวิต, การตัดแขน ตักขา, การจองจำอย่างทรมาณ เป็นต้น เพื่อให้เกิดความหวาดกลัว ฉะนั้นวิธีการลงโทษจึงใช้วิธีการรุนแรงและทารุณต่าง ๆ แต่ภายหลังแนวความคิดแบบเดิมได้เปลี่ยนไปเป็นการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด (Correction) เพื่อให้กลับตัวเป็นพลเมืองดี และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขเพื่อพ้นโทษ

การลงโทษผู้กระทำผิด โดยวิธีขังคุกหรือเรือนจำ (Prison) เป็นวิธีการของรัฐที่จะใช้ปฏิบัติต่อนักโทษ ไม่ให้หลบหนีในระยะเวลาที่ศาลพิพากษาลงโทษ หรืออยู่ในระหว่างการพิจารณาความผิด หรือเรียกว่าระบบราชทัณฑ์ การคุมขังนักโทษมีมาแต่สมัยโบราณ สภาพของเรือนจำสมัยก่อนมุ่งให้เป็นเพียงสถานที่ลงโทษ ไม่มีการรักษาความสะอาด และจากสวัสดิการอันจำเป็นแก่นักโทษ นักโทษที่มีฐานะดีก็มีความเป็นอยู่พอทนได้ แต่ถ้ายากจนก็ตกอยู่ในฐานะลำบาก - ยามเจ็บป่วยก็ไม่ได้รับการรักษาพยาบาล บางครั้งผู้คุมนักโทษต้องอนุญาตให้นักโทษออกจากเรือนจำชั่วคราว เพื่อขอทานมาเลี้ยงพวกนักโทษด้วยกัน

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมของสหประชาชาติได้รับเอาแนวความคิดในการป้องกันสังคม และการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดมาดำเนินงานต่อโดยเน้นหลักสิทธิมนุษยชน และได้ร่างข้อบังคับมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง จึงมีมาตรการใหม่ ๆ หลากอย่างเพิ่มขึ้น เพื่อใช้ในการแก้ไขผู้กระทำผิดระหว่างถูกจำคุก เช่น อบรมศีลธรรม, การสันตนาการ, การสงเคราะห์ผู้ต้องขังระหว่างต้องโทษและหลังพ้นโทษ เป็นต้น ซึ่งตงเว้นจากการเขียนตี ทำทารุณต่าง ๆ ฉะนั้นแนวความคิดใหม่ของระบบการแก้ไขผู้กระทำผิด นอกจากจะเป็นการกระทำผิด การควบคุมนักโทษมิให้หลบหนีแล้ว ยังเป็นการเตรียมการป้องกันการกระทำผิดไม่ให้เกิดซ้ำขึ้นอีก ฉะนั้นจึงได้ใช้คำว่า การปฏิบัติรักษา (Treatment) มาใช้แทนคำว่า การลงโทษ (Punishment) ได้มีผู้ให้ทัศนะว่า ผู้ต้องขังไม่สามารถจะเปลี่ยนทัศนคติได้โดยผ่านการบังคับ การใช้ระบบแก้ไขฟื้นฟู ผู้ต้องขังจะมีความหวังในชีวิตที่ดีกว่าและสามารถตั้งใจให้เขายอมรับชีวิตใหม่และการสร้างชีวิตใหม่ (Richard Cloward, 1960 p. 29)

วิวัฒนาการของการลงโทษตามระบบการแก้ไขฟื้นฟู

ในยุคแรกของการลงโทษผู้กระทำผิด ได้นำวิธีการต่าง ๆ มาใช้ เป็นต้นว่าการลงโทษผู้กระทำผิดโดยบังคับให้จ่ายเป็นเงินทดแทนแก่เจ้าทุกข์, การจำคุกก่อนส่งไปเป็นทาส, การทรมาน, การประนามและทำให้พิการ, และวิธีรุนแรงถึงขั้นประหารชีวิต

ต่อมาในยุคกลางวิธีการลงโทษผู้กระทำผิดก็ยังใช้วิธีการรุนแรงเพื่อแก้แค้นตอบแทนต่อผู้กระทำผิด เช่น ถูกจับเอามาล่ามประจานต่อสาธารณชน หรือให้ลงประชาน์ทัณฑ์ขังวางป่าด้วยก้อนหิน การลงโทษด้วยการจำคุกก็จะใช้ห้องใต้ถุน หอคอย เป็นที่ควบคุมสภาพไม่น่าอยู่ ไม่มี การแยกเพศของผู้ต้องขัง ต่อมาเมื่อมีคนได้มีส่วนเข้ามาดูแลในการควบคุมผู้ต้องขัง ซึ่งก็มีการปรับปรุงให้ดีขึ้นบ้างแต่ก็ยังไม่ถึงขั้นของการปฏิบัติรักษา (Treatment) เพราะเอกชนเหล่านั้นหวังผลกำไรที่จะเก็บเงินจากนักโทษเวลาต้องการจะผ่านเข้าออกได้ในคุก

วิวัฒนาการของระบบการแก้ไขฟื้นฟูเริ่มจากชาวอังกฤษชื่อ จอห์น โฮวาร์ด (John Howard) ซึ่งมีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1726-1790 เป็นผู้ต่อต้านการคุมขังและการลงโทษแบบเก่าที่ใช้ความ กตัญญูทรมานต่าง ๆ โฮวาร์ดได้เขียนหนังสือขึ้นเล่มหนึ่งให้ชื่อว่า "The State of Prisons" พิมพ์ในปีค.ศ. 1777 ในหนังสือเล่มนี้ได้ชักชวนให้มีการปฏิรูประบบการจำคุก โดยเสนอให้มีการแก้ไขในเรื่องความสะอาด การแยกขัง อาหาร และให้มีการฟื้นฟูศีลธรรมและการสอนศาสนา และจัดให้ผู้ต้องขังได้ทำงาน ผักชีฟ็อกกัวย (ชัชทวี เสนะวงศ์, 2521 หน้า 32)

ในระยะแรกของการปฏิรูประบบคุมขังใน สหรัฐอเมริกาและยุโรปเริ่มมาจากแนวคิดของระบบ Auburn ของเรือนจำมลรัฐ New York ซึ่งเปิดดำเนินการเมื่อปีค.ศ. 1819 และระบบ Pennsylvania ที่ใช้กันในเรือนจำทางภาคตะวันออกของ Philadelphia เมื่อ ปีค.ศ. 1829

ตามระบบ Auburn ผู้ต้องขังจะถูกขังเดี่ยวในตอนกลางคืน และตอนกลางวันจะถูกปล่อยให้มารวมกันในโรงงานเพื่อทำงาน และห้ามส่งเสียงขณะทำงานอยู่ มีระเบียบวินัยที่เข้มงวดมาก ห้องขังกับแคบ แสงสว่างไม่เพียงพอ อากาศถ่ายเทไม่สะดวก แต่ก็ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นเรื่อย

ส่วนระบบ Pennsylvania ผู้ต้องขังจะถูกขังเดี่ยวเช่นเดียวกัน เพราะเกรงว่าการให้ ผู้ต้องขังได้มีโอกาสติดต่อกันอาจจะก่อให้เกิดการถ่ายทอดอาชญากรรมต่อกัน ฉะนั้นการทำงานจึงให้ทำภายในห้องขัง เวลาผู้ต้องขังจะออกจากห้องขังก็จะมีผ้าปิดตา อนุญาตให้ผู้ต้องขังออกกำลัง

กายปลุกกันไม่ได้ เจ้าหน้าที่จะแจ้งข่าวเกี่ยวกับครอบครัวของผู้ต้องขังให้เขาได้ทราบและจะปรึกษากันเกี่ยวกับการกระทำผิดและอนาคตของผู้ต้องขัง

การพัฒนาเรือนจำในยุโรปมาจากระบบ Pennsylvania แต่เรือนจำส่วนใหญ่ในสหรัฐอเมริกาที่สร้างในระหว่างศตวรรษที่ 19 เลียนแบบระบบ Auburn เพราะการทำงานรวมกันมีประสิทธิภาพและมีกำไรมากกว่างานที่ผู้ต้องขังทำคนเดียวในห้องขังอย่างไรก็ตามแนวการลงโทษในระยะนี้ยังเป็นการลงโทษที่กวดขันและบังคับให้อยู่ในระเบียบ อาหารเลวและไม่เพียงพอ ห้องขังเล็กและไม่ถูกอนามัย มีก และอัชชัน แต่ก็นับได้ว่าเป็นการเริ่มต้นของระบบการฟื้นฟูแก้ไข

ปี ค.ศ. 1870 ได้จัดสร้างเรือนจำ Elmira ที่ New York ซึ่งเป็นแห่งแรกที่มีการใช้โครงการแก้ไขฟื้นฟู สภาพห้องขังดีขึ้น อากาศถ่ายเทสะดวกมีการฝึกวิชาชีพ, การสันทนาการ, การบริการห้องสมุด และการอบรมนักโทษให้กลับตนเป็นคนดี เป็นต้น

ช่วงระยะสงครามโลกครั้งที่ 1 การใช้ระบบฟื้นฟูแก้ไขภายในเรือนจำพัฒนาไปไม่ได้เท่าที่ควร เพราะสถานการณ์ของสงครามเป็นอุปสรรค ในระยะสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดมีการจลาจลในเรือนจำทุกประเภท สาเหตุที่ทำให้ผู้ต้องขังก่อการจลาจลเพราะ ได้ผลตอบแทนจากการใช้แรงงานที่ไม่เพียงพอ ความแตกต่างของเจ้าหน้าที่และประชาชนต่อตัวผู้ต้องขัง การเข้มงวดบังคับขนาดของเรือนจำเล็กไม่เหมาะสมกับจำนวนผู้ต้องขัง เป็นต้น

ตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน วัฒนาการของระบบเรือนจำได้เปลี่ยนจากการลงโทษแบบกวดขันมาจากระบบการแก้ไข (Correctional System) ซึ่งมุ่งแก้ไขแต่ละบุคคลตามปัญหาและความต้องการของเขา พร้อมกับใช้วิธีการกลุ่มในการให้คำปรึกษาและรักษาโครงการต่าง ๆ ที่ได้นำมาใช้แก้ปัญหานั้น ได้แก่ ระบบพักการลงโทษ, ระบบคุมประพฤติ, การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง, การให้บริการทางการศึกษา, การฝึกวิชาชีพ, การบริการทางแพทย์, การบำบัดทางจิต, การสันทนาการ และการสงเคราะห์ภายหลังพ้นโทษ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้นำเอาวิชาชีพทางสังคมสงเคราะห์มาใช้ในระบบการแก้ไขฟื้นฟูด้วย เพื่อจะได้ทราบถึงสาเหตุแห่งการกระทำผิดและความต้องการของผู้ต้องขังแต่ละราย

ฉะนั้นโดยสรุป ในระยะแรกของระบบเรือนจำไม่ได้คำนึงถึงสภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องโทษแต่อย่างใด แต่ในภายหลังจึงได้จัดบริการสวัสดิการต่าง ๆ ให้คงได้กล่าวในเบื้องต้น ซึ่ง

มีส่วนช่วยในการแก้ไขผู้ต้องโทษทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นการป้องกันอาชญากรรมไม่ให้เกิดซ้ำได้ทางหนึ่ง และยังช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่ได้ทั้งขณะที่ต้องโทษและภายหลังจากที่พ้นโทษแล้ว ต้องใช้ชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับคนอื่น ๆ การลงโทษผู้กระทำผิดด้วยวิธีจำคุกยังคงปฏิบัติกันอยู่ในสังคมต่าง ๆ แต่ได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมตลอดมาเพื่อไม่ให้ขัดกับหลักแห่งมนุษยธรรมจนเกินไป

วัตถุประสงค์ของการลงโทษจำคุก (ชัยทวี เสนาะวงศ์, 2521 หน้า 35-36)

โทษจำคุกเป็นการกำจัดอิสรภาพของผู้กระทำผิด เป็นการแยกผู้กระทำผิดจากสังคมภายนอก, จากพ่อแม่, ญาติ, พี่น้อง บุตรภรรยา ความสะดวกสบายต่าง ๆ ถูกกำจัดให้น้อยลง ถูกกำหนดให้ทำงานและอยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ ฉะนั้นโทษจำคุกจึงก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

วัตถุประสงค์ของการลงโทษจำคุกอาจสรุปได้ดังนี้คือ :-

1. เพื่อเป็นการตอบแทนต่อผู้กระทำผิด เป็นวิธีการที่รัฐใช้ควบคุมความประพฤติของฝูงชนและการแก้แค้นของบุคคล ในสมัยโบราณเจ้าทุกข์มักจะถือสิทธิที่จะปฏิบัติการแก้แค้นต่อผู้กระทำผิดแบบ "ตาต่อตา ฟันต่อฟัน" ต่อมาเมื่อมนุษย์ได้อยู่รวมกันเป็นกลุ่มและมีความเจริญทางวัฒนธรรมมากขึ้นมีการสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ จนกระทั่งมีกฎหมายต่าง ๆ ขึ้นใช้บังคับแก่สมาชิกในสังคม ฉะนั้นการลงโทษจำคุกตามกฎหมาย ก็คือการใช้รัฐแก้แค้นโดยผ่านมาตรการทางกฎหมายของรัฐ

2. เพื่อยับยั้งการกระทำผิดและป้องกันอาชญากรรม ทำให้ผู้อื่นไม่เอาเยี่ยงอย่างและไม่กระทำผิดเช่นนั้นอีก มิฉะนั้นจะได้รับการลงโทษเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นยังทำให้ผู้กระทำผิดเองเกิดความกลัวและไม่คิดจะกระทำผิดซ้ำอีก

3. เพื่อเป็นการแยกผู้กระทำผิดออกจากสังคม โดยใช้เรือนจำเป็นที่กักขัง เขาจะถูกตัดขาดจากสังคมภายนอกเป็นการชั่วคราว

4. เพื่อเป็นการแก้ไขผู้กระทำผิด เนื่องจากว่าการลงโทษผู้กระทำผิดโดยการแก้แค้นนั้นไม่สามารถช่วยให้ผู้กระทำผิดกลับตัวเป็นพลเมืองดีได้ ในทางตรงกันข้ามอาจทำให้ผู้กระทำผิดมีพฤติกรรมทรนกว่าดั่งยิ่งขึ้น ฉะนั้นการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดจึงได้เปลี่ยนมาเป็นการแก้ไขฟื้นฟูปรับปรุงพฤติกรรมของผู้กระทำผิดให้เป็นพลเมืองดีซึ่งกระทำควบคู่ไปกับการลงโทษ จะ

ช่วยให้เขามีโอกาสกลับตัวเป็นพลเมืองก็ได้ ฉะนั้นในปัจจุบันจึงนิยมใช้คำว่า การแก้ไขด้วยวิธีการปฏิบัติรักษา (Treatment) แทนคำว่า การลงโทษ (Punishment)

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าระบบการลงโทษโดยวิธีคุมขังหรือระบบราชทัณฑ์ในปัจจุบันเป็นงานป้องกันสังคม นำความสงบสุขและปลอดภัยมาสู่บุคคลกลุ่มและชุมชนส่วนรวม ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วก็มีส่วนเกี่ยวข้องและสอดคล้องกับงานสวัสดิการสังคม ฉะนั้นในการดำเนินงานราชทัณฑ์จึงได้นำเอาบริการสวัสดิการต่าง ๆ มาใช้ปฏิบัติแก่ผู้ต้องขังด้วยตามความจำเป็นและตามหลักมนุษยธรรมซึ่งองค์การสหประชาชาติเองได้กำหนดไว้เป็นระเบียบปฏิบัติ โดยคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานทั่วไปของผู้ต้องขัง ในฐานะที่เขาเป็นมนุษย์คนหนึ่งซึ่งย่อมมีความต้องการเหมือนกับบุคคลสามัญทั่วไป

ความต้องการของผู้ต้องขัง (สุเทพ เชาวลิต, 2523 หน้า 21-24)

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Needs) ที่สำคัญได้แก่เรื่องอาหาร, เครื่องนุ่งห่มหลับนอน และสุขภาพอนามัย

อาหาร เป็นสิ่งสำคัญที่ทางเรือนจำจะต้องเอาใจใส่ ซึ่งมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติได้กำหนดให้ผู้ต้องขังทุกคนได้รับอาหารอันมีประโยชน์เพียงพอที่จะเสริมสร้างสุขภาพและตามกฎกระทรวงมหาดไทยของเราเอง ข้อ 76-80 บัญญัติไว้ว่าการปรุงอาหารจะต้องผ่านการตรวจโรค และความเห็นชอบจากแพทย์ ห้ามไม่ให้ผู้ต้องขังประกอบอาหารส่วนตัว จะต้องรับประทานอาหารที่ทางเรือนจำจ่ายให้ จะรับประทานอาหารส่วนตัวได้แต่เฉพาะที่อธิบดีกำหนดไว้ในข้อบังคับ เช่น ผู้ต้องขังที่ทำงานตรากตรำ, นักโทษชั้นดี เป็นต้น ในปัจจุบันได้มีการปรับปรุงอาหารให้ดีกว่าเดิม คือเพิ่มกับข้าว และการควบคุมคุณภาพโดยเลือกอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย และในวันอาทิตย์จะมีอาหารพิเศษและขนมหวานเลี้ยงในมื้อกลางวันอีกด้วย บางเรือนจำเช่นเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานครก็ได้จัดให้มีร้านค้า นักโทษผู้โง่โง่เงินก็สามารถที่จะไปซื้อมารับประทานพิเศษ แต่ต้องอยู่ในระเบียบข้อบังคับของเรือนจำ

เครื่องนุ่งห่มหลับนอน โดยมากผู้ต้องขังจะถูกบังคับให้สวมเครื่องแบบนักโทษเหมือนกันหมดเพื่อสะดวกแก่การควบคุมและความเป็นระเบียบ แต่ในขณะเดียวกันทำให้นักโทษรู้สึกมีปมก้อย ซึ่งอาจจะเป็นอุปสรรคต่อการกลับตนเป็นคนดี ในปัจจุบันจึงได้มีการผ่อนผันให้ผู้ต้องขังนำเสื้อผ้าของตนมาใช้ได้แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบของเรือนจำนั้น ๆ เช่น ห้ามผู้ต้องขังชายนุ่ง

4. ความต้องการความปลอดภัย

ความต้องการในขั้นนี้ได้แก่ความปลอดภัยทางกาย เศรษฐกิจ เช่น ให้มีงานทำและมีเงินใช้ยามชรา และความปลอดภัยทางจิตใจที่จะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพในอนาคตได้โดยปราศจากความกลัวในเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

5. ความต้องการแสดงตัวเองออกมา

ความต้องการแสดงตัวออกมา พิจารณาได้เป็น 3 ทาง คือ ความต้องการที่จะเป็นผู้

ลักษณะชีวิตของตัวเองอย่างอิสระ, ความต้องการที่จะพิสูจน์ความสามารถของตนเอง, ความต้องการความก้าวหน้าโดยการเพิ่มความสามารถและเรียนรู้มากขึ้น

จากความต้องการดังกล่าว งานราชทัณฑ์สมัยใหม่จึงเน้นในเรื่องการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยหวังผลไปในทางแก้ไข เพื่อให้เขามีโอกาสกลับมาเป็นคนดี โดยอาศัยหลักจิตวิทยาและหลักการให้สวัสดิการเป็นส่วนสำคัญด้วย

การให้สวัสดิการแก่ผู้ต้องขัง

การให้สวัสดิการแก่ผู้ต้องขังเป็นส่วนหนึ่งของงานราชทัณฑ์ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวความคิดการแก้ไขฟื้นฟูปรับปรุงพฤติกรรมของผู้กระทำผิด สวัสดิการที่ดำเนินการอยู่ คือการใช้วิธีการสังคมสงเคราะห์แบบต่าง ๆ (Social Work Methods) โดยนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพการใช้มาตรการไม่ควบคุมผู้กระทำผิด (Non-custodial Treatment), มาตรการกึ่งควบคุม (Semi-custodial Measure) นอกจากนี้ยังมีโครงการเพื่อช่วยแก้ปัญหาผู้ต้องขังแต่ละราย เช่น การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง การให้บริการทางการศึกษา การฝึกวิชาชีพ การบริการทางการแพทย์ การบำบัดทางจิต การบริการห้องสมุด การสนทนาและการศาสนา และการสงเคราะห์ภายหลังพ้นโทษอีกด้วย

การใช้วิธีการสังคมสงเคราะห์

วิธีการที่นักสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้กระทำผิดปกติใช้ 3 วิธีคือ การสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย, (Social Casework) การสังคมสงเคราะห์กลุ่ม, (Social Group work) และการจัดระเบียบชุมชน (Community Organization) ส่วนการวิจัยและการบริหารทางสังคมสงเคราะห์ที่จะเอาเข้ามาเสริมในบริการทางสังคมสงเคราะห์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

วิชาชีพทางสังคมสงเคราะห์เป็นวิชาชีพ ที่ต้องศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมของมนุษย์และรู้ถึงวิธีแก้ไขพฤติกรรมนั้น ฉะนั้นจึงนำมาใช้ได้ในระบบการแก้ไขฟื้นฟูปรับปรุงพฤติกรรมของผู้กระทำผิด จุดมุ่งหมายของการทำงานก็เพื่อช่วยเหลือผู้ต้องโทษให้เข้าใจในตัวเอง มีความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ สร้างความคาดหวังว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่เขาอาศัยอยู่ และช่วยให้เขาได้สามารถช่วยตนเอง การปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์จะช่วยเปลี่ยนค่านิยมของผู้ต้องโทษให้เข้ากับค่านิยมของชุมชนได้ นักสังคมสงเคราะห์จะทำงานร่วมกับบุคคลซึ่งประกอบด้วยหลายฝ่าย ได้แก่ นักจิตวิทยา, นักจิตบำบัด, เจ้าหน้าที่คุมประพฤติ, ผู้ให้คำปรึกษาด้านอาชีพ

การรักษาพยาบาล

การกระทำผิดบางกรณีมีสาเหตุมาจากความผิดปกติในร่างกายและจิตใจ ซึ่งอาจจะแก้ไขได้ โดยได้รับการรักษา เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้นั้นกระทำผิดซ้ำอีก นอกจากนี้การให้บริการรักษาพยาบาลก็จัดบริการให้แก่ผู้ต้องโทษที่เจ็บป่วยในระหว่างต้องขังด้วย

การสันทนาการ

การสันทนาการเป็นกิจกรรมที่ช่วยบรรเทาความตึงเครียดในการต้องโทษและช่วยรักษาสุขภาพ เช่น การเล่นกีฬาประเภทต่าง ๆ ช่วยให้ผู้ต้องโทษรู้สึกเสมือนว่าเวลาผ่านไปโดยรวดเร็วเพราะการที่ผู้ต้องโทษมีเวลามากจะเป็นโอกาสให้เขาได้มี การถ่ายทอดพฤติกรรมทางอาชญากรรมแก่กันได้ กิจกรรมทางค่านันทนาการจะจัดตามความพอใจของผู้ต้องขัง และจะต้องมีเจ้าหน้าที่เชี่ยวชาญค่านนี้โดยเฉพาะ กิจกรรมของผู้ต้องขังเหล่านี้จะแสดงให้เห็นความสนใจอารมณ์ทัศนคติเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าพนักงานและผู้ต้องขังดีขึ้น

บริการห้องสมุด

โครงการบริการห้องสมุดในเรือนจำเป็นส่วนหนึ่งที่จะเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ และส่งเสริมให้ผู้ต้องโทษใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทั้งยังเป็นการพักผ่อนที่ได้สาระความรู้ห้องสมุดในเรือนจำมีการเลือกสรรหนังสือที่มีประโยชน์และไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อผู้ต้องขัง จากการศึกษาของ Dr Benjamin Frank ในเรือนจำของรัฐบาลกลางพบว่า 75% ของผู้ต้องขังมาใช้บริการของห้องสมุด และโดยเฉลี่ยผู้ต้องขังจะอ่านหนังสือคนละ 70 เล่มต่อปี ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับบุคคลธรรมดาจะมากกว่า 10.9% (ชัยทวี เสนะวงศ์, หน้า 20)

การอบรมทางศีลธรรมและศาสนา

ระบบการแก้ไขฟื้นฟูของงานราชทัณฑ์ มุ่งที่จะทำให้ผู้กระทำผิดมาแล้วเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเสียใหม่ ไม่ให้กระทำผิดซ้ำอีกโดยพยายามทำให้เขารู้สึกผิดชอบชั่วดี เกิดความละอายเกรงกลัวไม่กล้าประกอบอาชญากรรม ฉะนั้นการให้การอบรมทางศีลธรรมและศาสนาจึงเป็นส่วนหนึ่งที่นำมาใช้เพื่อชักเกล้าน้ำมันหัวใจของผู้กระทำผิด ช่วยให้เขามีกำลังใจและมีความหวังในการเริ่มต้นชีวิตใหม่

การแยกขัง

สมัยก่อนการจำคุกผู้กระทำผิดจะขังรวมปะปนกัน โดยไม่ได้แยกประเภทของความผิด อายุระยะเวลาการต้องโทษ จะแยกขังเพียงเพศหญิงเพศชายเท่านั้น ต่อมาเมื่องานราชทัณฑ์รับเอา ระบบแก้ไขฟื้นฟูมาใช้ จึงแก้ไขวิธีการปฏิบัติเสียใหม่ เพื่อป้องกันการเอาแบบอย่างนิสัยชั่วร้ายในหมู่ผู้ต้องขังด้วยกัน ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขผู้กระทำผิดให้กลับตัวเป็นคนดี เพราะการอยู่รวมกันในที่จำกัดเป็นจำนวนมากระหว่างผู้ที่หลงผิดที่พอจะยังแก้ไขได้ กับผู้ที่มีพฤติกรรมชั่วร้ายที่ ยากจะแก้ไข โอกาสที่จะรับเอาความเลวร้ายมาเป็นแบบอย่างย่อมเป็นไปได้ง่าย ฉะนั้นจึงได้นำเอา วิธีการแยกขังมาใช้ เพื่อประโยชน์ในการแก้ไข ผู้กระทำผิดและง่ายต่อการควบคุม ตัวอย่างการ แยกขังโดยพิจารณาตามลักษณะของการกระทำผิด เช่น ผู้ต้องขังคดียาเสพติดผู้ต้องขังคดีอุกฉกรรจ์, ผู้ต้องขังเกี่ยวกับทรัพย์สิน

การจำแนกลักษณะของผู้ต้องขัง

การจำแนกลักษณะของผู้ต้องขังเป็นการแก้ไขผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล ด้วยการหาข้อมูล เกี่ยวกับประวัติและเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้ต้องขัง เช่น สภาพครอบครัว, สาเหตุของการนำไป สู่การกระทำผิด เป็นต้น ซึ่งมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเขา เพื่อนำมาวิเคราะห์และวางแผนวิธีการที่จะปรับปรุงโครงการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้สอดคล้องกับความต้องการ ของผู้ต้องขังเป็น รายบุคคล โดยจะดำเนินงานตลอดระยะเวลาตั้งแต่ผู้ต้องขังถูกควบคุมตัวอยู่ในเรือนจำ จนกระทั่งได้รับการปลดปล่อย มีส่วนช่วยในการอบรมและฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขังได้ถูกต้องเหมาะสมกับ เขา

การดำเนินงานจะอยู่ภายใต้คณะกรรมการซึ่งประกอบด้วย ผู้บัญชาการเรือนจำ แพทย์ จิตแพทย์ นักจิตวิทยา พระ นักสังคมสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่พักการลงโทษ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในเรือนจำ การปฏิบัติงานเริ่มจากผู้กระทำผิดถูกพิพากษาลงโทษจำคุกและถูกส่งตัวมาเรือนจำ คณะกรรมการดังกล่าวจะหาข้อมูลจากตัวผู้ต้องขังแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อแก้ไขผู้ต้องขังให้เหมาะสม ว่าควรจะให้การศึกษา ฝึกอาชีพ ให้การศึกษา หรือปรับปรุงพฤติกรรมอย่างไร

มาตรการไม่ควบคุมผู้กระทำผิด

มาตรการไม่ควบคุมผู้กระทำผิด ได้แก่การคุมประพฤติ (Probation) ผู้กระทำไม่ต้อง เข้าไปอยู่ในเรือนจำ โดยปกติจะถูกนำมาใช้กับผู้กระทำผิดอาญาที่กระทำผิดครั้งแรกศาลได้พิจารณา

แล้วว่าเป็นผู้มีความผิดจริง สมควรจะได้รับ การลงโทษและได้มีการกำหนดโทษที่เหมาะสมแก่ผู้กระทำผิดดังกล่าวแล้ว แต่ให้รอการลงโทษไว้ก่อน โดยมีกำหนดระยะเวลาทั้งนี้เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการใช้โทษจำคุก เพราะศาลเห็นว่ายังไม่เป็นการสมควรที่จะให้ผู้กระทำผิดต้องมีประสบการณ์กับโทษจำคุก แต่จะมีการกำหนดเงื่อนไขการคุมประพฤติและขอบเขตของอิสรภาพ เช่น ต้องรายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่คุมประพฤติ, ไม่ประพฤติตนในทางที่เสี่ยงต่อการเกิดอาชญากรรม เป็นต้น เจ้าหน้าที่คุมประพฤติจะมีหน้าที่สอดส่องดูแลผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคล

การคุมประพฤตินอกจากจะใช้กับ ผู้ที่ได้รับการพิพากษาว่ามีความผิดจริงแต่รอการลงโทษไว้ดังกล่าวแล้ว ยังอาจหมายรวมถึงการตรวจสอบความประพฤติของผู้กระทำความผิดก่อนที่ศาลจะพิพากษา ให้รอกำหนดโทษด้วยวิธีคุมประพฤติ รวมถึงการแนะนำดูแลความประพฤติของผู้กระทำผิดในระหว่างที่รอการลงโทษ

มาตรการกึ่งควบคุม

เป็นวิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด ซึ่งไม่อยู่ในข่ายที่จะได้รับการพิจารณาให้รอการลงโทษ โดยวิธีการคุมประพฤติ และก็ยังไม่ต้องรับโทษจำคุก วิธีการของมาตรการกึ่งควบคุม ได้แก่ การจำคุกในวันหยุดสุดสัปดาห์ (week-end imprisonment) และการปล่อยให้ไปทำงานนอกเรือนจำ (work release programme)

การจำคุกในวันหยุดสุดสัปดาห์ คือ การคุมขังตัวผู้กระทำผิดไว้ในเรือนจำเฉพาะวันเสาร์และอาทิตย์ ทางเรือนจำจะมอบหมายให้ทำงานบางอย่างตามความเหมาะสม ผู้ต้องขังจะได้รับการปล่อยตัวในเย็นวันอาทิตย์ เพื่อมีโอกาสกลับไปอยู่กับครอบครัวและดำเนินชีวิตประจำวันได้ตามปกติ

การปล่อยให้ไปทำงานนอกเรือนจำ คือ การอนุญาตให้ผู้ต้องขังออกไปทำงานต่าง ๆ ในเวลาทำงาน หลังจากหมดเวลางานแล้วก็ต้องกลับเข้ามาอยู่ในเรือนจำตามเดิม

วิธีการจำคุกในวันหยุดสุดสัปดาห์ อาจเรียกว่า “กึ่งวิถีเข้า” (Half Way In) และการให้ออกไปทำงานระหว่างท้องโทษ อาจเรียกว่า “กึ่งวิถีออก” (Half Way Out) วิธีการทั้งสองช่วยสนับสนุนให้ผู้กระทำผิดได้มีโอกาสใช้ชีวิตร่วมกับสังคมภายนอก เพื่อเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงพฤติกรรมของเขา เป็นการประสานกันระหว่างวิธีการแก้ไขผู้กระทำผิดโดยใช้ระบบเรือนจำและวิธีการแก้ไขผู้กระทำผิด โดยไม่ต้องใช้เรือนจำ

การพักการลงโทษ

การพักการลงโทษ หมายถึงการปลดปล่อยผู้ต้องขังให้เป็นอิสระก่อนพ้นกำหนดโทษ โดยมีเงื่อนไขควบคุมความประพฤติ ผู้ต้องขังซึ่งได้รับการพักการลงโทษยังคงอยู่ในความควบคุมของรัฐหรือตัวแทนของรัฐอยู่ และจะถูกนำตัวกลับมาจำคุกได้อีก ถ้าฝ่าฝืนเงื่อนไขควบคุมการพักการลงโทษ มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้เร็วขึ้น

การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในประเทศไทย

การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในประเทศไทยสมัยก่อนก็ปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดอย่างทารุณโหดร้าย ไม่ได้คำนึงถึงเรื่องหลักแห่งสิทธิมนุษยชนหรือเสรีภาพของมนุษย์ ก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 สถาปัตยกรรมเรือนจำไม่ได้รับการเอาใจใส่ดูแล นักโทษถูกปล่อยปลดละเลย ในเวลาว่างกินเจ้าพนักงานเรือนจำเรียกว่า “พระท่ามระง” จะเอานักโทษทั้งหมดเข้าคุมขังไว้ในห้องขังให้นอนเรียงกันแล้วใช้โซ่ตรวนร้อยห่วงเหล็กที่ขาผู้ต้องขังทุกคน ล่ามไปผูกไว้กับเสาทำให้ผู้ต้องขังไม่สามารถพลิกตัวได้ ตอนกลางวันถึงจะถูกปล่อยให้ไปทำงานร่วมกัน ส่วนอาหารก็มีข้าวกับเกลือ (ประคิษฐพานิชกร, ประวัติการราชทัณฑ์แห่งประเทศไทย และการปรับปรุงกิจการราชทัณฑ์ในปัจจุบัน, 2519. หน้า 2)

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 องค์การสหประชาชาติประกาศข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ประเทศไทยในฐานะที่เป็นสมาชิกประเทศหนึ่ง จึงได้รับเอาวิธีการแก้ไขฟื้นฟูมาปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด โดยพยายามให้มีความก้าวหน้าเพื่อตามแบบอย่างอารยประเทศ เช่น ในปัจจุบันได้นำเอาวิธีการคุมประพฤติและวิธีการพักการลงโทษมาใช้

การสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ

เนื่องจากว่านักโทษที่ได้รับการปลดปล่อยให้พ้นโทษออกไปแล้ว ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมภายนอกได้ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่จะนำไปสู่การประกอบอาชญากรรมอีก ฉะนั้นระบบการแก้ไขฟื้นฟูจึงจัดให้มีบริการสงเคราะห์ภายหลังพ้นโทษ ซึ่งเป็นมาตรการป้องกันการกระทำผิดซ้ำ

สำหรับประเทศไทย กรมราชทัณฑ์ได้จัดตั้งมูลนิธิพิบูลสงเคราะห์ขึ้นอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย ทำการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ทั้งยังได้รับความร่วมมือช่วยเหลือทางค่านงบประมาณจากองค์การสงเคราะห์เอกชนต่าง ๆ เช่น สภาสังคมสงเคราะห์ ทำให้

สามารถขยายขอบเขตของการสงเคราะห์ผู้พันโทษได้กว้างขวางยิ่งขึ้น และในปี พ.ศ. 2517 มูลนิธิ
แห่งนี้ร่วมกับสภาสังคมสงเคราะห์ องค์การสงเคราะห์เอกชนต่าง ๆ และผู้มีจิตกุศลหาเงินจัดตั้ง
บ้านกึ่งวิถึขึ้นใช้ชื่อว่า "บ้านสวัสดิ์" ซึ่งตั้งอยู่ข้างเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร ถนนมหาไชย
มีวัตถุประสงค์ให้การสงเคราะห์แก่ผู้พันโทษที่มีความประพฤติดี แต่มีปัญหาความเดือดร้อนในวัน
ที่พันโทษออกมา เช่น ไร้ที่พักพิง ไม่มีงานทำ เป็นต้น นอกจากนั้น "บ้านสวัสดิ์" ยังมีโครง
การฝึกอาชีพต่าง ๆ สำหรับบุคคลเหล่านี้ไปเลี้ยงชีพต่อไป เช่น สอนทำกระเป่า สอนให้
ซ่อมเครื่องจักร เป็นต้น